

אשיטת הב"ח. וכן במשנה ברורה⁴³ מביא דברי הפמ"ג⁴⁴ שכתב וז"ל "דיראה שיהיה על השינין צורת יודי"ן לא קוין פשוטין בעלמא" וג"כ כתב המשנה ברורה⁴⁵ שהיו"ד שבשי"ן צריך ליגע למטה "דבלא"ה אין שם שי"ן עליו ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד וכו'" עכ"ל. וכן בביאור הלכה⁴⁶ מביא דעת הח"א דצריך ליכתב כמו בס"ת, א"כ משמע דנקט כשיטת החיי אדם והפמ"ג. ונראה דכונת המ"ב הוא בדבר המעכב בדיעבד בשי"ן שבכתב סת"ם שהיה הוא חסרון בעצם השי"ן ואין שם שי"ן עליו, יש לדקדק ג"כ בשי"ן שבעור התפילין, משא"כ בדבר שאינו מעכב בדיעבד בשי"ן שבכתב הרי לענין שי"ן שבעור התפילין הוא כשר לכתחילה כיון דיש עליו שם שי"ן.

ו ולהלכה נראה דיש הידור לעשות השי"ן בכתב אשורית וככל דיני שי"ן שבכתב סת"ם וכדמשמע מכמה ראשונים, ולכתחילה צריך להקפיד בכל דבר המעכב בדיעבד בשי"ן שבכתב. ואם נכתב בכתב משיט"א נראה דאף שאי אפשר לפוסלם מ"מ ראוי שלא לברך עליהם אלא יסמוך על הברכה להניח שמברך על של יד, ואף מי שנהג תמיד לברך שתי ברכות שיברך רק ברכה אחת בכה"ג.

תגין בראש השי"ן

ענין התגין בראש השי"ן אינו מוזכר בראשונים, ורק מתוך דברי האור זרוע⁴⁷ הדן אם אפשר לעשות השי"ן ע"י דפוס משמע שעשו תגין וז"ל "יש לה תואר שי"ן בחוליותיה וזיונה יותר משי"ן מקומטת בעור" עכ"ל. וכן נראה לפי הראשונים שהבאנו לעיל שדימו השי"ן של תפילין לשי"ן שבכתב לענין צורת השי"ן, וא"כ לכאורה ה"ה לתגין דכמו בשי"ן שבכתב צריך תגין ה"ג בשין של תפילין. אך בספר אות חיים ושלוש מביא דברי המגן גיבורים⁴⁸ שכתב וז"ל "דאין ענין שי"ן של קמטי תפילין לדמות אותם לכתובות אותיות דלא תלוי זב"ז כלל" עכ"ל. ומהאי טעמא כתב האות חיים ושלוש⁴⁹ "וע"כ לא ראינו גם לגדולים וצדיקים מרבתינו (שדקדקו ביותר במצות ובפרט במצות תפילין) שידקדקו לעשות תגין" על השי"ן בתפילין שלהם, ואם נאמר להחמיר בזה חוששני דהוא חומרא דאתי לידי קולא שיקילו עי"ז לעשות כן השי"ן בדפוס שלא בצד היתר גמור כיון שהתגין הם קטנים וקשה לעשותן ביד בהמשכה ע"י הצבת

הל"מ, אלא לכורכן בשערן ולתופרן בגידן. הא נמי הל"מ דתניא תפילין מרובעות הל"מ וכו' אלא לרצועות והא"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ נהי דגמירי שחורות, טהורות מי גמירי" עכ"ל הגמ'. הרי שלא דחה הגמ' דברצעות ג"כ יש הל"מ מצד הדל"ת והיו"ד שהם אות מן השם, ומהאי טעמא כתבו התוס' דל"ג יו"ד ודל"ת הל"מ. אמנם הרשב"א³² מיישב הגירסא כרש"י דאף דדל"ת ויו"ד הם הל"מ מ"מ לא דחה הגמ' מצד הדל"ת והיו"ד שברצועות "דהנהו לאו כתיבה הן אלא קשר בעלמא ואינו חשוב כתב" וכן מתרץ הריטב"א³³, ובהריטב"א³⁴ שהוציא מחדש מובא החירוק וז"ל "דשאני אותיות של קשר שאינם דבר של קיימא שהרי איפשר להתירו ולחזור כמו שהיה וכו'" עכ"ל. ועיין במדרכי³⁵ שמביא שני התירושים, הרי מבואר מדבריהם דיש הבדל בין שי"ן שבעור הבתים לדל"ת ויו"ד שברצועות וא"כ לפי"ז לא שייך הראיה של הב"ח³⁶.

ובספר עולת תמיד³⁷ כתב ג"כ דאפשר לעשות השי"ן מכתב משיט"א וז"ל "ובתשובת מהרמ"ע דמנהג שעושיין השי"ן מכתב משיטא ולא בעינן כתב אשורית ומ"מ צריך לזהר שלא יהיו נוגעין השני יודי"ן ע"ש ס' ל"ח וכו'" עכ"ל. משמע דמקורו מהרמ"ע, אך המעיין שם יראה דלא הזכיר שם בתשובה כלל איך הוא צורת השי"ן וכל דיונו הוא רק לגבי ענין של דפוס³⁸.

ובתשובות ר' רפאל טריביש³⁹ זצ"ל כתב וז"ל "וזאת השי"ן לא נמצא חיוב עשייתה על רגל אחד שבהיות עשייתה בקמטין שאין בה כי אם עצם כצורת שי"ן הרי היא מובחר המבוקש כנודע וכו'" עכ"ל. והנה אף שכתב דאין רגל אחד מעכב של עור הבית מ"מ אפשר דמודה בשאר דיני שי"ן המעכבים בשי"ן שבכתב, דמעכב גם בשי"ן שבעור הבתים.

ה) והמשנה ברורה⁴⁰ כתב וז"ל "כמין שי"ן. ומשמע באחרונים דתמונת שינין שלנו שאנו עושים בתפילין די דלא בעינן דוקא כתב סת"מ ממש אלא דוגמא ומנהג סופרים כהיום באיזה מקומות להדר ולעשותן בכתב אשורית ממש" עכ"ל. ובשער הציון⁴¹ כתב מקורו "הב"ח והרמ"ע וע"ת". משמע מדבריו דנקט כשיטת הב"ח דלא בעינן דוקא כתב סת"ם, ולכאורה צ"ע ממש"כ בביאור הלכה⁴² דבמקום שיש הפסק בין היו"ד שבשי"ן לשי"ן דבנשמת אדם פוסל בכה"ג ולדעת הב"ח אינו לעיכובא, וצ"ע דמשמע דאין לסמוך

31. שבת דף ס"ב. ד"ה שי"ן.

32. שבת דף כ"ח: ד"ה נהי.

33. דף ס"ב.

34. דף כ"ח: ד"ה נהי.

35. הלכות קטנות תפילין דף י"א ע"ב.

36. עיין הלכה למשה בשלחן מלכים סימן י' ס"ק ק"כ שדחה קרית שרת ערוגת הבשם.

37. סימן ל"ב ס"ק נ"ד.

38. עיין שו"ת רמ"ע סימן ל"ח ד"ה ועל כלל.

39. מודפסת בבנטת הגדולה חלק ח"מ.

40. סימן ל"ב ס"ק קצ"א.

41. שם ס"ק קצ"ח.

42. שם ד"ה שי"ן.

43. שם ס"ק קצ"ח.

44. סימן ל"ב מש"ז ס"ק ל"ה.

45. סימן ל"ב ס"ק קצ"ט.

46. שם ד"ה צריך ליגע.

47. סימן תקס"ג.

48. בסוף סימן ל"ד בפתיחה לקו' תיקון סופרים בד"ה ומה שהביא

ראיה משי"ן.

49. סימן ל"ב ס"ק כ"א.

יחזיקו בזה חוששני דהוא חומרא דאתי לידי קולא שיקילו עי"ז לעשות כן השי"ן בדפוס שלא בצד היתר גמור כיון שהתגין הם קטנים וקשה לעשותן ביד בהמשכה ע"י הצבת

עד שעומדת צורת הדינר כמו שהיתה ונפקא מינה שאם חקק את הגט בחותם וכתבו על גבי טס לא הוי כתב דתוכות הוא. או כנופי מיכנף, צורת החותם שהיא שוקעת כשתוכותיה דוחקים את תוכו של דינר ונכנס הזהב קצת בדוחק בתוך שקיעת הצורה ונמתח מתוך דוחקו ונכנס לתוך הצורה ולא ממילא הן אלא ע"י מכת הקורנס הצורה עצמה נמתחת לתוך הרושם והרי כתבה בידים. הא בעינא מכתב, פתוחי חותם. מגואי, מכה הרושם באותו צד שהצורה בולטת בו אבל ציץ דוחק מאבראי והיא בולטת מגואי" עכ"ל. מבואר מדברי הגמ' ורש"י דיש חילוק בין הדפוסים, דאם הצורה נעשית ע"י דפוס שיש בו צורת אות שוקעת שהדפוס דוחק את צידי הצורה הרי זה חשיב חק תוכות, ואם הצורה נעשית ע"י דפוס שיש בו צורת אות בולטת שהדפוס דוחק את עצם הצורה כגון שדוחף הצורה מצידו השני של הטס חשיב חק יריכות וכשר.

ובתוס' הרא"ש⁵⁵ כתוב וז"ל "והכא יריכות, פירש"י שהיה הציץ דק כעין טס ודוחק יריכותיהן והן בולטות בעבר השני וכן פי' בערוך בערך תך, ולא משמע לר"ת שתחשב כתיבה בענין זה, אלא מפרש יריכות שלוקח הזהב שבטס במלקחים ומגביה הזהב ועושה בו האותיות וכן דרך לכתוב בצד הקריאה" עכ"ל. משמע דהר"ת סובר דאפי' ע"י חקיקה מאחורי הטס לא נחשב כתיבה דכתיבה היינו רק מפני הטס.

ב) והנה הרמב"ם⁵⁶ בהלכות גירושין כתב וז"ל "וכן אם חקק הירכות מאחורי הטס עד שכלטו בפני הטס, אבל אם חפר תוך האות עד שיראו הירכות גבוהות מכאן ומכאן ככתב דינרי הזהב שהכתב בולט אינו גט שאין זה כתב" עכ"ל. וכן בהלכות כלי המקדש לגבי הציץ כתב⁵⁷ וז"ל "האותיות בולטות בפניו [כיצד] חופר את האותיות מאחוריו והוא מדובק על השעוה עד שכולט" עכ"ל. ובהשגות הראב"ד⁵⁸ כתב וז"ל "א"א אינו חופר אלא מכה בדפוס צורת האותיות מאחוריו עד כלום". וכתב הכסף משנה⁵⁹ וז"ל "ולא נעלם מרבינו דרך זה ולא בחר בו משום דכשמה בדפוס אינו יכול לכוון שיהא הפתוח כנגד האותיות הכתובות בכיוון ממש ועוד דפתוחי חותם אינו הכאה בדפוס" עכ"ל. מבואר מדברי הרמב"ם דחק יריכות היינו דוקא כשחוקק הצורה מאחורי הטס עד שכולטו ולא הזכיר כלל שאפשר לחקוק הצורה ע"ד דפוס. ובספר מגן גיבורים⁶⁰ הבין דלשיטת הרמב"ם אי אפשר לעשות האותיות ע"י דפוס מאחורי הטס ועיי"ש שנדחק לפי"ז לפרש דברי הגמ'. ובסוף ספר אמרי שפיר בתשובות ר' דוד פרידמאן כתב בביאור הגמ' לשיטת הרמב"ם דמה שאמרו רישומא מיחרץ חריץ הכונה דיכול להיות דמיחרץ חריץ והגמ' נשאת

ואתי עי"ז לאקולי בדפוס בכל עשיית השי"ן כולה וכל ערום יעשה בדעת ובתבונה" עכ"ל. והנה כיום שבדרך כלל אחרי שמוציאים השי"ן ע"י חק יריכות חוזרים ומתקנים צורתו ע"י דפוס א"כ לא שייך כ"כ החשש שכתב האות חיים ושלום. וא"כ להלכה יש הידור לעשות התגי"ן. אך אינו מעכב אפי' לכתחילה דהא פסק המחבר⁶⁰ דבשי"ן שבכתב אין התגי"ן מעכבין ואף דהמ"ב⁶¹ מביא דעת הב"ח⁶² והגר"א⁶³ דיש להחמיר מ"מ לענין שי"ן של תפילין דיש שסוברים⁶⁴ דכשר אפי' כתב משיט"א א"כ כודאי לשיטתם אין צריך תגי"ן בשי"ן של תפילין וא"כ במקום שלא עשו תגי"ן בשי"ן של תפילין יש להקל אפי' לכתחילה.

סימן ג

דיני חק תוכות ויריכות לענין גט והציץ

א) גיטין (דף כ'). "תנו רבנן וכתב ולא חקק למימרא דחקיקה לאו כתיבה היא ורמינהו וכו' לא קשיא הא דחק תוכות הא דחק יריכות, ותוכות לא ורמינהו לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב, והא דינרי זהב תוכות הן, כדינרי זהב ולא כדינרי זהב, כדינרי זהב דבולט ולא כדינרי זהב דאילו התם תוכות הכא יריכות. אמר ליה רבינא לרב אשי רושמא מיחרץ חריץ או כנופי מכניף, אמר ליה מחרץ חריץ. אימתיבא לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב ואי סלקא דעתך מיחרץ חריץ הא בעינא מכתב וליכא כדינרי זהב ולא כדינרי זהב כדינרי זהב דבולט ולא כדינרי זהב דאילו התם מגואי והכא מאבראי" עכ"ל הגמ'. ופירש"י וז"ל "הא דחק תוכות, של אותיות וצידיהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר את האותיות אלא חקק סביבותיהם והעץ נשאר כמו שהיה בדפוס האותיות מאליה, הא דחק יריכותיהן, של אותיות דהיינו הן ממש שישקע הכתב זו היא כתיבה. לא היה כתבו, של ציץ שוקע אלא בולט כצורות של דינרי זהב: והא דינרי זהב תוכות הוא, דקא סלקא דעתיה כשהוא מכה בקורנס חותם המטבע על הדינר תוכות וסביבות צורת החותם שהיא שוקעת והם מלאים דוחקין את תוכו וסביבות צורת הדינר וכנגד שקיעת רושם החותם אין הדינר של זהב נדחק ומאליה הצורה עומדת במקומה וגבי ציץ כתיב (שמות לט) מכתב פתוחי חותם אלא כתיבה היא, ואילו הכא יריכות, שהיה הציץ דק כעין טס וצר האותיות מעבר האחד ודוחק יריכותיהן והן בולטות מעבר השני כמו שמציירים כסף וזהב העשוי ליקבע בכלי עץ ששוחים בהם יין. רושמא, חותם המטבע שקורין קויינ"ץ. מיחרץ חריץ, התוכות והסביבות של צורתו שהיא שוקעת חורצין ודוחקין תוכות וסביבות של צורת הדינר

50. סימן ל"ו סעיף ג'.

51. שם ס"ק ט"ו.

52. שם ד"ה ומ"ש הילכך.

53. שם סעיף ג' ד"ה ואם.

54. כנ"ל סימן זה.

55. גיטין דף כ' ע"א ד"ה והכא יריכות.

56. פרק ד' הלכה ו'.

57. פרק ט' הלכה ב'.

58. שם.

59. שם.

60. סימן ל"ב ס"ק ל"א.